

UDK 82.09-1=411.21=222.1=512.161](049.3)

Primljeno: 17. 09. 2019.

Stručni rad

Professional paper

Alena Čatović

POETOLOŠKI PRISTUP ORIJENTALNOJ PJESNIČKOJ TRADICIJI

Esad Duraković, *Klasično pjesništvo na arapskom, perzijskom i turskom jeziku: Poetološki pristup*, Univerzitet u Sarajevu, Orijentalni institut, 2018.

Među novim izdanjima Orijentalnog instituta u Sarajevu našla se dugo očekivana studija akademika Esada Durakovića *Klasično pjesništvo na arapskom, perzijskom i turskom jeziku: Poetološki pristup*. Ova knjiga, kao i svi prethodni radovi akademika Durakovića, rezultat je dugogodišnjeg istraživanja ali i autorova nastojanja da klasičnom pjesništvu na orijentalnim jezicima pristupi poetološki, za razliku od većine dosadašnjih istraživanja orijentalnih filologa koja se mogu kvalificirati kao pozitivistička, filološka i književnohistorijska.

Ova opsežna studija sadrži šest poglavlja: 1. Historija književnosti i/ili poetika, 2. Osnovni povijesno-poetološki pojmovi u klasičnoj književnosti, 3. Pojmovi *stvaralaštvo* i *lijepo* u klasičnoj književnosti, 4. Ka morfološkosti književnih žanrova/formi: postojanost poetičkog sistema, 5. Sufijska poezija: veliki poetički obrat, 6. Neki najfrekventniji topisi.

U prvom poglavlju Duraković problematizira većinu dosadašnjih istraživanja bošnjačke književnosti na orijentalnim jezicima, osvrćući se na probleme metodologije i nominiranja koji su često proizlazili iz etnocentričnog pristupa književnosti u svrhu argumentiranja nacionalnog identiteta. Također, autor posebnu pažnju posvećuje ulozi filologije i historije književnosti u izučavanju baštine na orijentalnim jezicima naglašavajući neophodnost filoloških istraživanja građe koju

bi historičar književnosti uveo u sistem vrijednosti. Ipak, Duraković ističe je da historija književnosti, iako nužna, često ideologijski obremenjena, pa i nedostatna jer se klasična književnost više širila u prostoru nego u vremenu. Stoga, on predlaže da se spomenutoj građi pristupi poetološki obrazlažući to činjenicom da se književnost stvarala na tri jezika u okvirima onovremene *poetike sličnosti*, odnosno istovjetnosti. Prema Durakoviću, ni filologija ni historija književnosti ne mogu predstaviti književnost kao cjelinu, dok poetologija može argumentirati nedjeljivost sistema klasične književnosti i dati joj puni smisao.

Drugo poglavlje "Osnovni povijesno-poetološki pojmovi u klasičnoj književnosti" započinje raspravom o pojmu *adab* pod kojim se danas podrazumijeva umjetnička književnost, dok je taj pojam u klasičnom periodu uključivao i odgoj, obrazovanje, kultiviranost i moral. Prema autoru, *adab* je neophodno proučavati sa stanovišta poetologije, estetike, odnosno historije književnosti koja se bavi morfologijom cijele te kulture. Otuda proizilazi "integrativna moć" *adaba* u stvaranju jedinstvene kulture kada je u pitanju i odnos sunizma i šiizma. Jedinstvo kulture manifestuje se i u pojmovima *ša'ir* (pjesnik) *ši'r* (pjesništvo) čija je semantička i poetološka osnova ostala ista u sva tri jezika. U tom smislu autor ističe značenje pojma *ši'r* kao istovremenu "akciju" nadnaravnog i estetskog, situiranog kao magijsko u antičkoj epohi s čim će se Kur'an obračunati, odnosno zabraniti ideološko prijeislamsko pjesništvo. Odnos islama prema poeziji Duraković obrazlaže događajem ogrtanja Poslanikovim plaštom pjesnika Ka'ba Ibn Zuhayra. Događaj s plaštom označava početak ere "nove poetike", dokida ideološku ulogu pjesnika te sugerira važnost djela spram autora, suprotno pozitivističkom pristupu književnosti koji se bavi autorovom građanskom personalnosti. U fokus interesovanja je stavljeno djelo kao *relevantan subjekt*. Takav stav u skladu je i sa definicijom pojma *fann* koji autor u nastavku poglavlja razmatra i opisuje kao umijeće a ne umjetnost.

U trećem poglavlju koje nosi naslov "Pojmovi stvaralaštvo i lijepo u klasičnoj književnosti" Duraković se ponovo bavi pitanjem umjetničkog stvaranja u klasičnoj književnosti čijoj poetici su strani pojmovi autorske subjektivnosti i individualnosti kakve poznajemo danas, te se prije može govoriti o pojmovima *inoviranja* i *izumijevanja*. U tom smislu poetika književnosti na orijentalnim jezicima postulirala je ideal tehničkog umjesto stvaralačkog, odnosno dala prednost tradiciji spram individualnog što se opet podudara i sa poimanjem stvaralaštva i estetike u srednjovjekovnoj evropskoj književnosti.

Četvrto poglavlje "Ka morfologiji književnih žanrova/formi: postojanost poetičkog sistema" započinje studijom o antičkoj arabljanskoj kasidi iz koje je proizašla većina

pjesničkih vrsta u arapskoj a potom i u književnostima na perzijskom i osmanskom tuskom jeziku. Prema Durakoviću, žanrovi u klasičnoj književnosti nisu bili uvijek jasno izdiferencirani te su se granali jedan iz drugoga, međusobno razmjenjujući elemente forme ili sadržaja. Ipak, forma ima ključnu ulogu inoviranja tradicije u klasičnoj književnosti koju stoga karakterizira izuzetna pokretljivost formi a ne žanrova u današnjem smislu. Tradicija je zahtijevala da se pjesnik uspješno "ogleda" u većem broju dominantnih formi, odnosno pokaže poznavanje tradicije i vlada tehnikama stvaranja. U takvim okolnostima forma je postala inspiracija za umjetnike u klasičnoj književnosti na orijentalnim jezicima, te su se razvile forme poput gazela, musammata i mesneviye koju Duraković posebno analizira navodeći da je termin mesneviya, iako arapskog etimološkog porijekla (arap. parna rima), postao prepoznatljiv po *Mesneviji* Mevlane Dželaludina Rumija na perzijskom jeziku.

U petom poglavlju "Sufijska poezija: veliki poetički obrat" Duraković polazi od teze da je sufijska poezija dominantna klasične književnosti na orijentalnim jezicima koja povezuje poetiku s kur'anskim tekstom te svjedoči o kontinuiranju tradicije. Autor ističe da je sufijska poezija izvela niz transformacija i transpozicija unutar tradicije klasične književnosti, odnosno da se najznačajniji poetički obrat dogodio u sadržaju poezije. Naime, sufijska poezija postavlja kao prioritet sadržaj najvišeg reda: vjerske spoznaje i osjećanja, čime reafirmira odnos sadržaja i forme kakav je vladao u antičkom pjesništvu. Također, dogodio se izvjestan obrat tradicionalne poetike jer je dominantna figura poređenja ustupila mjesto metafori kao nužnom sredstvu posredovanja između profanog i transcendentnog. Metafora koja posjeduje velike konotativne potencijale u sufijskoj poeziji prodire u sferu potpune apstrakcije te prerasta u simbole koji, zapravo, bivaju transponirani iz rezervoara motiva "profanog" pjesništva. Takva veza s profanim pjesništvom bila je uzrokom potonjih orijentalističkih pristupa klasičnoj poeziji nekih autora koje Duraković razmatra i kritizira na kraju petog poglavlja.

U šestom poglavlju naslovljenom "Neki najfrekventniji toposi" autor analizira neka od općih mjesta klasične književnosti na arapskom, perzijskom i turskom jeziku, odnosno "poetičke topose" koji su se održali od antičke književnosti do 18. stoljeća. Takvi su, prije svega, toposi uzvišenosti i skromnosti, koji su rezultat uvjerenja klasičnih autora da stvaranje pripada samo Allahu, a da čovjek tek izumijeva i iznalazi u okvirima onoga što je On stvorio. U tom kontekstu kao topos skromnosti funkcionira tzv. *mahlas*, promijenjeno, orijentalizirano pjesnikovo ime koje zatičemo na kraju djela, umjesto na njegovom početku.

Klasično pjesništvo na arapskom, perzijskom i turskom jeziku: Poetološki pristup

studija je koja intenzivno komunicira sa prethodnim radovima akademika Durakovića ali ovaj put poetičke osnove antičke i klasične arapske književnosti promatra kao osnove klasične književnosti općenito, tj. i one koja se stvarala na perzijskom i osmanskome turskom jeziku unutar poetološki jedinstvenog nadnacionalnog sistema. Posebna vrijednost ove studije ogleda se u poetološkom pristupu koji je u dosadašnjim istraživanjima bio deficitaran i koji ima prednost nad historijom književnosti jer, kako autor navodi, „golemu klasičnu književnost zahvaća kao sistem vrijednosti koje se realiziraju u uzajamnim odnosima“ (16). Imajući to u vidu, ova knjiga predstavlja nezaobilazno štivo ne samo za orijentalne filologe već i historičare i teoretičare književnosti općenito, te sve one koji se žele upoznati s klasičnim pjesništvom na arapskom, perzijskom i turskom jeziku.

Adresa autora

Authors' address

Alena Čatović

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

alenacatovic@yahoo.com